

ONDER DE KERKTOREN

ONDER

DE **Waarom Vlaamse dorpen
een toekomst hebben**

KERKTOREN

Jasper Van Loy

Opgedragen aan Peter Bellens (1964-2020),
dorpsdenker in hart en nieren

Inhoud

Inleiding	7
Wat is een dorp?	16
Het nieuwe dorp: wat voorafging	21
Het nieuwe dorp is kwetsbaar	37
Het nieuwe dorp in de maak	71
Slotwoord	82
Dankwoord	90
Bibliografie	92

Inleiding

Dit verhaal begint in Oevel, het Kempense dorp waar ik ben opgegroeid. In het midden van het dorp ligt een plein, en in het midden van dat plein staat een kerk. Helder. Op de hoek, bij de nachtwinkel, staat het aanplakbord voor de verenigingen. Achter de kerk vind je het Heemmuseum en de lokalen van Chiro Sint-Michiel. Als zesjarige pagadder waggelde ik voor het eerst de formatieplaats op, pas op mijn vierentwintigste liet ik de rood-wit-blauwe vlag voor het laatst neer. Weinig plekken hebben meer voor mij betekend, of het zou café Dobbeldoes moeten zijn, een straat verderop, bij Branne en Helga. Ik repeteerde er dagenlang met de fanfare tot ik niemand meer uit de maat trommelde, ik hing er uren boven de pooltafel, dronk er mijn eerste Duvel en leerde er dat Pepsi Max de beste cola aller tijden is. Op mijn achttiende was ik er zeker van: in Oevel zou ik oud worden.

Tot ik ging studeren. Eenmaal op kot kon ik niet ontkennen dat de Leuvense lucht meer zuurstof door mijn longen joeg dan de Kempense. Uren hebben mijn vriend Polle en ik zitten leuteren over hoe we samen een appartement zouden huren in de stad van de Stella, hoe legendarisch onze housewarming zou worden en waar we in godsnaam al onze boeken en platen zouden opbergen. Als dat niks werd, zou ik naar Antwerpen trekken. 's Ochtends een koffie scoren op zo'n hip rood stadsfietsje? Het stond me zo helder voor ogen dat ik de macchiato al kon ruiken. Alles kon, maar op mijn tweeëntwintigste wist ik het zeker: ik zou níét oud worden in Oevel.

Na drie jaar pendelen als journalist tussen de Kempen en zowat alle grote steden van Vlaanderen is het uiteindelijk Mechelen geworden. Groen, open en niet te groot: de perfecte stad

voor de dorpsmens die ik ben. Ik woon er graag, maar het is vooral een praktische keuze. Als het had gekund, was ik in Oevel gebleven, of toch zeker in de Kempen. Mijn studievrienden en collega's, mannen en vrouwen van de wereld, hebben mijn honk- vastheid nooit goed begrepen. En ook al lach ik mee als ze weer een grap klaar hebben over hooivorken, tractoren en worst met appelmoes, ik kan er niet omheen: er zit iets in Oevel, zijn Chiro, zijn fanfare, zijn Heemmuseum, zijn witgeverfde café en zijn met bomen omzoomde kerkplein dat mij gelukkig maakt.

Je ziet zelden een twintiger die het opneemt voor het dorp, dat weet ik. Er zijn hoe dan ook steeds minder dorpingen. In 2018 woonde 55 procent van de wereldbevolking in een stad, in 2050 zal dat volgens voorspellingen twee derde zijn. Dat cijfer zegt niet alles, je kunt je bijvoorbeeld afvragen of het leven in een miljoenenstad als New Delhi de laatste vijftig jaar zoveel beter is geworden. Wat het wel duidelijk maakt, is dat alles wat niet stedelijk is, wereldwijd minder populair is geworden.

Googel 'ontvolking platteland' in combinatie met om het even welk Oost-Europees land en je leest schrijnende verhalen. Van Boris, bijvoorbeeld, een 84-jarige Bulgaar die in *de Volkskrant* vertelde dat hij alleen maar zijn vrouw en de maaltijdbe- zorger ziet: 'De mensen hier zijn ons vergeten.' Of van Gheorghe Damian, de burgemeester van het Roemeense dorpje Ciugud, die elke vertrekkende bewoner probeert te overtuigen om te blij- ven. 'Ik heb elk jaar zeventig van die gesprekken. Tot nu toe heb ik vier keer iemand kunnen ompraten', zegt hij in *NRC Handelsblad*. De grote steden lonken en het platteland is niets meer dan een graanschuur, een lieflijk decor voor toeristen en een gevangenis voor hen die achterblijven.

Ook in Frankrijk is het al jaren armoe troef *à la campagne*. Onderzoeksbureau OpinionWay becijferde dat Franse platte- landsbewoners gemiddeld 12,2 kilometer naar de dichtstbijzijnde winkel moeten rijden. Dat is bijna altijd een groot winkelcentrum

aan de rand van een stad. Van een deftige middenstand is in veel kleine dorpen geen sprake meer. Jean Ferrat bezong het jaren geleden al treffend in *La montagne*, dat je wellicht beter kent als *Het dorp* van Wim Sonneveld: '*Ils quittent un à un le pays / Pour s'en aller gagner leur vie / Loin de la terre où ils sont nés*'.

In Spanje dreigen er maar liefst 1840 dorpen te verdwijnen bij gebrek aan inwoners, becijferde het Centrum voor demografische studies. De leegloop van het platteland was er in 2019 zelfs de inzet van de parlementsverkiezingen. Plattelandsbewoners kwamen er massaal op straat. Allemaal hadden ze hun eisen, van een apotheker in het dorp tot sneller internet. Als reactie zetten alle grote partijen, van de socialisten tot de centrumrechtse Partido Popular, beloftes voor plattelandsbewoners in hun verkiezingsprogramma's. Het heeft weinig zoden aan de dijk gezet: de dorpen blijven leeglopen. Migranten worden aangespoord om een job als herder of klusjesman aan te nemen op het platteland. Wie even zoekt, kan voor 100.000 euro een heel gehucht kopen.

Mogelijk is die tendens de volgende jaren ook voelbaar in Vlaanderen. Het is niet ondenkbaar dat heel wat jonge mensen die tien jaar geleden voor een vrijstaand huis in het groen hadden gekozen, nu voor een kleiner optrekje opteren, dichterbij kantoor, ontspanning en cultuur. Wat wel uitgesloten is, is dat dorpen in Vlaanderen massaal ontvolken. Er is niets, maar dan ook niets dat daarop wijst.

Vandaag wonen meer dan twee miljoen Vlamingen in de bijna tweehonderd gemeenten die samen het buitengebied vormen. Dorpen als Gentbrugge, een deelgemeente van Gent, of Schelle, dat bij de rand rond Antwerpen wordt gerekend, zitten daar dan nog niet bij. Uit een onderzoek van het Vlaams Agentschap Wonen blijkt dat meer mensen in een dorpscentrum (20 procent) dan in een stadskern (13 procent) willen wonen. Nóg meer mensen (35 procent) willen daarbuiten wonen. Dat heeft zijn prijs: hoe meer het woongebied versnipperd raakt, hoe meer het

kost om het van riolering en elektriciteit te voorzien, en hoe lastiger het is om stipt en efficiënt openbaar vervoer te organiseren. Daardoor zullen mensen vaker de auto gebruiken en ontstaan er meer files, wat dan weer slecht is voor onze fysieke en mentale gezondheid. Dat beseft ook Leo Van Broeck, architect en gewezen Vlaams Bouwmeester. '[Uit het wonen buiten de kernen] spreekt een gigantisch individualisme: mensen willen in een fermette achter een schuur zitten met een gazon dat praktisch dood is. Je kan qua biodiversiteit net zo goed de straat groen verven', fulmineerde hij in *De Morgen*.

Dankzij experts als Leo Van Broeck staat de ruimtelijke versnippering hoger op de maatschappelijke agenda dan ooit. Dat werd tijd: het platteland waar zoveel mensen graag naartoe willen, wordt al zeker zestig jaar in een razendsnel tempo verkaveld. Het resultaat is dat Vlaanderen een cementen patchwork is geworden dat aan elkaar hangt met spuug, paktouw en lintbebouwing.

Elke dag verdwijnt er 5,1 hectare aan open ruimte. In zes dagen verharden we een gebied zo groot als het Middelheimpark, in minder dan vier maanden de oppervlakte van het provinciaal domein in Bokrijk. Ondertussen woont de Vlaming zowat overal, wat het onmogelijk maakt om ons land efficiënt te organiseren. Voor het milieu is het al helemaal een ramp: verharde grond laat weinig of geen water door, terwijl de zomers steeds droger worden. In augustus 2020 noemde het Vlaams infocentrum land- en tuinbouw (VILT) de droogte op de West-Vlaamse velden na vier stoffige, dorre zomers 'onhoudbaar'. West-Vlaanderen is dan nog de provincie waar de verhardingsgraad het laagst is.

Er ligt al enkele jaren een oplossing op tafel: de betonstop. Elk jaar minder bouwgronden aansnijden tot we in 2040 op 0 hectare zitten, dat is het plan. De critici aan beide kanten van het spectrum zijn bekend: voor experts in milieu en stedenbouw gaat het veel te traag, terwijl projectontwikkelaars hun investeringen in rook zien opgaan. Dat geldt nog veel meer voor gewone

burgers die met hun spaarcenten een lap grond hebben gekocht voor hun kinderen en door de betonstop geïsoleerd worden. Hun zorgen zijn te begrijpen en dus zal er nog lang over de plannen worden gebakkeleid.

We moeten wel iets doen, dat is duidelijk. Niet alleen voor de natuur, maar ook voor de schatkist. De Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) heeft berekend dat we tot 250 miljoen euro per jaar kunnen besparen als we minder openbare ruimte zouden innemen. Als we erin slagen om ruimte die al verhard is terug te geven aan de natuur, kan dat zelfs 380 miljoen worden. Een betere mobiliteit kan 1 tot 2 miljard per jaar winst opleveren. In elk scenario waarin we minder grond aansnijden, hoe mild ook, bespaart de Belgische staat miljarden.

Dat betekent niet dat de Vlaming in de toekomst alleen maar in een stad mag wonen. De situatie hier is anders dan in Frankrijk of Spanje, grote en uitgestrekte landen met een hoofdstad die alles naar zich toe zuigt. België is klein en dichtbevolkt, heeft meerdere middelgrote steden met daarrond veel relatief goed bevolkte dorpen en beschikt over een fijnmazig trein- en wegennet om die te verbinden. Om al die redenen komen dorpen steeds nadrukkelijker in beeld als we ons afvragen hoe we de nood aan compacte en goed bevolkte woonkernen kunnen verzoenen met de hunker van de Vlaming naar het buitenleven. Helaas gaat het niet goed met de dorpen in Vlaanderen. Hun charme moet het vaak afleggen tegen het snelle geld dat projectontwikkelaars verdienen met inspiratieloze appartementsgebouwen. De pleinen zijn maar al te vaak parkeerplaatsen. De post- en bankkantoren verdwijnen, de bevolking verouderd sneller dan elders in Vlaanderen en de woningen scoren slecht als het gaat over bereikbaarheid en voorzieningen in de buurt. Het instrument dat de overheid gebruikt om dat laatste te meten, de Mobiscore, bevestigt het gevoel van veel dorpingen dat ze de perceptie tegen zich hebben. Dat Leo Van Broeck zich als Vlaams Bouwmeester gere-

Jasper Van Loy

Onder de kerktoren – Waarom Vlaamse dorpen een toekomst hebben

© 2021 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,

Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen

en Jasper Van Loy

Gemaakt onder licentie van Davidsfonds.

'Davidsfonds' is het geregistreerde merk van

Davidsfonds vzw, Quinten Metsysplein 12, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be

info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:

New Book Collective, Amsterdam

www.newbookcollective.com

Eerste druk juni 2021

Omslagontwerp: Buro Blikgoed

Opmaak binnenwerk: SNULB Grafische Producties

Foto auteur: Kalina De Blauwe

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 80 02 26834 9

0/2021/0034/242

NUR 801